

Крайнова Тетяна Іванівна

Громадська організація «Міждисциплінарний інститут розвитку»

АКТУАЛЬНІСТЬ СТВОРЕННЯ ГРОМАДСЬКИХ ІНКЛЮЗИВНИХ РЕСУРСНИХ ЦЕНТРІВ ШИРОКОЇ СОЦІАЛЬНОЇ СПРЯМОВАНОСТІ

У статті обґрунтовується актуальність створення громадських інклюзивних центрів широкої соціальної спрямованості. Визначається головна мета, висвітлюються перші кроки на шляху до їх створення, намічаються головні напрямки та зміст роботи.

Ключові слова: *інклюзивний розвиток, суспільство, розширений інклюзивний простір, соціальний інклюзивний ресурсний центр.*

Проблема, її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Однією з провідних задач європейської інтеграції України є інклюзивний розвиток громади. Розпочавшись з інклюзивної освіти і створення умов архітектурної доступності, ці процеси поширюються на всі інші області громадського життя, формуючи розширений інклюзивний простір [1]. Це дає змогу уникнути фрагментарності і закласти цілісну ґрунтовну платформу інклюзивно орієнтованого суспільства. З метою підтримки частини цих процесів на державному рівні в Україні створюються інклюзивні ресурсні центри [2], цільове призначення яких стосується інклюзивного розвитку освіти. Дані ресурсні центри отримують державне фінансування на організацію додаткової освітньої орієнтованої допомоги дітям з особливими потребами, їх сім'ям, а також на додаткове навчання спеціалістів в системі освіти. Але сьогодення потребує визнання того, що інклюзія в освіті – це лише один з аспектів інклюзії в сучасному суспільстві, а також визнання того, що зняття бар'єрів в спілкуванні дітей з особливими потребами з однолітками у позашкільний час має не менш важливе значення, ніж їх спільне інклюзивне навчання в учбовому закладі.

Одним з головних бар'єрів на шляху вільного спілкування всіх людей без винятку є соціальне відторгнення або соціальне виключення тих, хто опинився за межою бідності, має фізичні, психічні або інші відмінності. Травматичне відторгнення (ексклюзія) великої кількості дітей із соціальних відносин зростає пропорційно збільшенню кількості батьків, які опиняються у складних умовах сьогодення. Для сучасної соціальної сфери України характерні: зменшення купівельної

спроможності населення, інтенсивне посилення поляризації суспільства, численні випадки неформальної зайнятості, з яких слідує нестабільність трудових відносин та незабезпеченість соціальних гарантій. Всі ці фактори формують соціальну нерівність та відторгнення населення [3]. Спрямованість більшості дітей на матеріальні цінності, оцінювання однолітків з позиції наявності у них коштовних речей, фірмового одягу та фінансово забезпечених батьків, створює середовище, з якого виключаються бідні, слабкі, незахищені, тобто «нетипові». Виключення із соціального середовища має катастрофічний вплив на розвиток постраждалих дітей, блокує когнітивні здібності та емоційні прояви, створює усі умови для подальшого асоціального формування травмованої психіки. З цього виникає ще одне питання, вирішення якого потребує громадської уваги. Таким питанням є визнання того, що велика кількість дітей в Україні, які за останні роки перенесли травматичні події, потребують інклюзивного прийняття суспільством. Але, не маючи групи інвалідності, ці діти не можуть бути включені в роботу державних інклюзивних ресурсно-освітніх центрів. Таким чином, актуальним стає створення в соціальному секторі громадських ресурсних інклюзивних центрів широкої соціальної спрямованості як допоміжних до державного курсу розвитку інклюзивної освіти.

Ціль статті – висвітлити актуальність створення громадських ресурсних інклюзивних центрів широкої соціальної спрямованості, визначити їх головну мету, контингент дітей, які будуть до них залучені, намітити головні напрямки та зміст роботи.

Аналіз публікацій (виділення невирішених проблем). Такі вітчизняні науковці, як О. В. Ісаєва, О. І. Філіппенко, Н. І. Софій та інші, у своїх роботах розкривають базові умови створення інклюзивних ресурсних центрів, висвітлюють розробку різних моделей та знайомлять з досвідом інших країн у цьому напрямі. Але ці дослідження стосуються розвитку ресурсних центрів, робота яких спрямована на забезпечення якісної освіти для дітей з особливими освітніми потребами. Література, яка висвітлює системне вивчення методів організації та роботи громадських інклюзивних ресурсних центрів більш широкої соціальної спрямованості, не знайдена.

У той же час, велика кількість науковців різних країн, включно українських, звертають увагу на необхідність вирішення проблеми «соціального виключення» (відторгнення) людей, які опинились за межами суспільства. Це такі науковці, як: П. Абрахамсон, Н. Кабір, Р. Ленуар, Х. Сильвер, О. Давидюк, Н. Ільченко, О. Макарова, С. Оксамитна, О. Ревнівцева, О. Хомелько, Р. Жиленко та інші. Як альтернатива «соціального виключення» у науковому суспільстві розглядається теорія «соціального залучення». Спробу комплексного

представлення у вітчизняній літературі методів «соціального залучення» зустрічаємо у роботах таких авторів, як С. Бабенко, О. Балакірева, В. Дмитрук, Е. Жиленко, В. Звонар, Н. Ільченко, Е. Лібанова, Ю. Савельєв.

Таким чином, об'єктивна ситуація високого рівня небезпеки «соціального виключення» великої кількості людей, як дорослих, так і дітей, з життя суспільства, обумовлює необхідність створення громадських інклюзивних ресурсних центрів широкої соціальної спрямованості, які б у тісній творчій співпраці з освітньо орієнтованими інклюзивними ресурсними центрами змогли б оказати кваліфіковану допомогу постраждалим від цих негативних процесів.

Виклад основного матеріалу, обґрунтування результатів дослідження. Головною метою Громадського інклюзивного ресурсного Центру широкої соціальної спрямованості є соціальне залучення (інклюзія) дітей з особливими потребами (в широкому розумінні цього поняття), які перенесли травму соціального виключення, а також їхніх батьків. За визнанням Європейської комісії, соціальне залучення – інклюзія (від англ. social inclusion) – це процес, що забезпечує для тих, хто має ризик бідності та соціального відторгнення (від англ. social exclusion), можливості та ресурси, необхідні для того, щоб повною мірою брати участь у економічному, соціальному та культурному житті, досягти рівня життя та добробуту, що відповідають нормальним стандартам у суспільстві, в якому вони живуть. Комплексна робота з батьками, така як «Школа сучасної психології», «Школа соціальної активності», довгострокова надійна підтримка фахівцями різних напрямів, розвиваючі інклюзивні групи для дітей дають змогу подолати травматичні наслідки їх соціального виключення.

Визначаючи ідентичність Громадського інклюзивного ресурсного Центру широкої соціальної спрямованості, треба відмітити його базові відмінності від державних інклюзивних ресурсних центрів.

1. Практична робота в Громадському інклюзивному ресурсному Центрі ведеться з широким контингентом батьків [4].

А. По-перше – це батьки дітей з особливими потребами (у широкому розумінні цього поняття).

Б. По-друге – це батьки дітей типового рівня розвитку, які складають разом із своїми дітьми головне інклюзивно приймаюче середовище.

2. Практична робота в Громадському інклюзивному Центрі ведеться з більш широким контингентом дітей, ніж у інклюзивно-ресурсних освітніх центрах.

А. По-перше – це діти, які офіційно мають ту чи іншу групу інвалідності, та інші діти, які перенесли травматичні життєві події.

Поняття «особливі потреби» розглядається у більш широкому значенні. Загальне, що об'єднує всіх дітей цієї підгрупи – це негативні наслідки соціального виключення (відторгнення).

Б. По-друге – це діти з особливими потребами, які у силу своєї самодостатності не були травмовані соціальним відторгненням. Це, так звані, діти «незалежної самоконцепції» [5].

В. По-третє – це діти типового рівня розвитку, які мають стійку творчу соціальну та особистісну позицію і складають основу інклюзивно приймаючого простору Громадського інклюзивного Центру широкої соціальної спрямованості.

3. Робота в центрі ведеться тільки за присутності та активній позиції батьків дітей обох груп. Таким чином, в інклюзивні процеси вступає не окрема дитина, а вся її сім'я.

4. Громадський інклюзивний ресурсний Центр широкої соціальної спрямованості об'єднує у своїй роботі фахівців різних напрямів: психологів, педагогів, соціологів, архітекторів та інших спеціалістів, які можуть бути причетні до формування розширеного інклюзивного соціального простору, та координує їх активності.

5. Громадський інклюзивний ресурсний Центр широкої соціальної спрямованості поєднує у собі базову практичну позашкільну діяльність (у інклюзивній освіті такою діяльністю є навчання у шкільному навчальному закладі) і діяльність, яка притаманна інклюзивно-освітнім ресурсним центрам. Такою діяльністю є інформаційні, консультативні, посередницькі, методичні, навчальні та інші послуги, які сприяють інклюзивному соціальному розвитку дітей, батьків, психологів, соціальних педагогів та інших фахівців інклюзивного напрямку.

Перші кроки на шляху організації Громадського інклюзивного ресурсного Центру – це формування експертно-координаційного комітету і створення методичної та методологічної бази.

Експертно-координаційний комітет розробляє програму роботи Громадського інклюзивного ресурсного Центру, складає скоординовану систему планів її реалізації, оцінює успішність заходів, визначає пріоритети його подальшого інклюзивно орієнтованого розвитку.

Методична та методологічна база Громадського інклюзивного ресурсного Центру широкої соціальної спрямованості потребує ретельної і кваліфікованої розробки. Оскільки наукових джерел системного вивчення методів організації та роботи громадських інклюзивних центрів широкої соціальної спрямованості не знайдено, за теоретичну та методологічну основу взято матеріали, які спрямовані на створення інклюзивно-ресурсного центру освітнього напрямку та матеріали, які визначають головні напрями, зміст і методи формування

інклюзивного середовища у дошкільних і загальноосвітніх навчальних закладах. Загальні положення соціальної інклюзії і розвитку, інклюзивної освіти та виховання, ключові інклюзивні ідеї залишаються єдиними, але розділи, які стосуються інклюзивного навчання, потребують модифікації з оглядом на те, що головною діяльністю дітей у позашкільний час є природжена дитяча гра, вільне та тематичне спілкування і трудова функціональна діяльність.

Вихідні та основоположні матеріали.

1. Про затвердження Положення про інклюзивно-ресурсний центр. Постанова Кабінету Міністрів України від 12 липня 2017 р. № 545 [2].

2. Індекс інклюзії: дошкільний навчальний заклад [6].

3. Індекс інклюзії: шкільний навчальний заклад [7].

4. Індекс інклюзії. Розвиток навчання та участі в життєдіяльності шкіл (Тоні Бут і Мел Ейнскоу) [8].

5. Стандарти громадсько-активної школи: соціальна інклюзія [9].

Економічна база громадських інклюзивних ресурсних центрів широкої соціальної спрямованості в кризових умовах розвитку нашої держави не має стійкої надійної платформи. Однією з головних проблем, яка перешкоджає їх створенню та подальшому розвитку, є проблема відсутності державного фінансування. Епізодична єдинократова грантова підтримка іноземними організаціями не вирішує проблему повністю, а в деяких випадках навпаки – стримує творчий потенціал пошуку особистих резервів. Виходом з цієї кризової ситуації є співпраця громадських організацій з місцевою владою, яка може надати безкоштовне приміщення та гарантувати в цьому питанні стабільність і надійність.

Вирішення кадрових питань. Питання роботи фахівців в громадських інклюзивних ресурсних центрах широкої соціальної спрямованості та їх міждисциплінарна співпраця, на жаль, на даний час можуть вирішуватись лише за умови їх волонтерської участі на безфінансовій основі. У такій ситуації актуальним стає пошук мотиваційних факторів, які б робили професійні дії спеціалістів інклюзивного напрямку бажаними для них та продуктивними. Мотиваційними факторами у таких умовах може бути: для громадських організацій – розвиток у новому актуальному напрямі, укріплення їх громадського статусу, для фахівців – професійне зростання, збагачення досвіду, для студентів – психологічна та педагогічна інклюзивна практика, для науковців – дослідницький простір у напрямку пошуку найбільш ефективних шляхів інклюзивного розвитку суспільства. Активне залучення батьків до роботи в розвиваючих інклюзивних групах для дітей, стимулювання їх

до творчої участі у заходах для батьків суттєво укріплюють базу фахівців-волонтерів.

Практичні дії з підготовки створення Громадського інклюзивного ресурсного Центру широкої соціальної спрямованості. Громадською організацією «Міждисциплінарний інститут розвитку» на базі соціального Центру «Сім'я» м. Харкова створені перші інклюзивні ресурсні групи широкої соціальної спрямованості. Апробовано методи роботи з батьками, з дітьми з особливими потребами та дітьми типового рівня розвитку у інклюзивних розвиваючих групах, розроблено програму підготовки травмор реабілітуючих спеціалістів для дітей, які пережили травму соціального відторгнення [10].

Висновки, перспективи. Підводячи підсумок, можна сказати, що створення Громадського інклюзивного ресурсного Центру широкої соціальної спрямованості є дуже актуальним. Приєднуючись до європейської програми управління соціальними ризиками, ідентифікував один з таких ризиків, як асоціальний розвиток дітей, які перенесли травму соціального відторгнення, розробив план результативних дій щодо мінімізації цього ризику, вчасно долучив дітей та їхніх батьків до роботи, фахівці даного центру у міждисциплінарній команді сприятимуть активному та позитивному розвитку української громади.

Також дослідження підготовки до створення Громадського інклюзивного ресурсного Центру широкої соціальної спрямованості свідчить про те, що сьогодні в наявності присутні всі умови для втілення цієї ідеї в життя. Взаємодопомога громадських організацій та органів місцевої влади, міждисциплінарне співробітництво, тісна співпраця з державними інклюзивно-ресурсними освітніми Центрами, навчальними, виховними та медичними закладами сприятимуть подальшому більш ефективному розвитку інклюзивно приймаючого суспільства.

Найближчою актуальною перспективою є дослідження особливостей роботи Громадського інклюзивного ресурсного Центру широкої соціальної спрямованості, ретельна наукова міждисциплінарна розробка програми його діяльності, навчання та практична підготовка фахівців та волонтерів для роботи з дітьми усіх груп, з їх батьками та організаціями-партнерами.

Література

1. Крайнова Т. І. Від інклюзивної освіти до інклюзивної громади: актуальні питання міждисциплінарного розвитку розширеного інклюзивного простору / Т. І. Крайнова // Актуальні

питання освіти і науки: зб. наук. ст., матеріали V міжнар. наук.-практ. конф., 10-11 листоп. 2017 р. – Х. ХОГОКЗ, 2017. – С. 340-346.

2. Про затвердження Положення про інклюзивно-ресурсний центр. Постанова Кабінету Міністрів України від 12 липня 2017 р. № 545, Київ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/545-2017>.

3. Економічна нерівність в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://real-economy.com.ua/publication/22/9737.html>.

4. Соціальна робота з батьками дітей типового рівня розвитку як умова розширення інклюзивного простору [Електронний ресурс] // «SOCIOПРОСТІР»: міждисциплінарний електронний збірник наукових праць з соціології та соціальної роботи». – 2018. – № 7. – Режим доступу : <http://htriiodicals.karazin.ua/socioprostir/issue/view/715>.

5. Лихоносова Г. С. Місце феномену соціального відторгнення в сучасних соціально-економічних трансформаціях [Електронний ресурс] / Г. С. Лихоносова // Науковий вісник Мукачівського державного університету. – 2015. – № 1. – С. 49. – Режим доступу : <http://msu.edu.ua/vissn/wp-content/.../11/2-4-1-205-8.pdf>.

6. Індекс інклюзії: дошкільний навчальний заклад: навчально-методичний посібник / Кол. упор.: Патрикеева О. О., Дятленко Н. М., Софій Н. З., Найда Ю. М.; під заг. ред. Шинкаренко В. І. – К. : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2011. – 100 с.

7. Індекс інклюзії: загальноосвітній навчальний заклад: навчально-методичний посібник / Кол. упор.: Патрикеева О. О., Дятленко Н. М., Софій Н. З., Найда Ю. М.; під заг. ред. Шинкаренко В. І. – К. : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2011. – 96 с.

8. Індекс інклюзії: розвиток навчання та участі в життєдіяльності шкіл: посібник / Тоні Бут [пер. з англ.] – К. : ТОВ Видавничий дім «Плеяди», 2015. – 190 с.

9. Ю. М. Найда. Стандарти громадсько-активної школи: соціальна інклюзія: Навч.-метод. посіб. / Найда Ю. М., Ткаченко Л. М. Під заг. ред. Даниленко Л. І. – К. : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2014. – 68 с.

10. Крайнова Т. І. Актуальні питання відновлення розвитку після травми: проблеми додаткового навчання фахівців травмореабілітаційного напрямку / Т. І. Крайнова // Психолого-педагогічні проблеми становлення сучасного фахівця: зб. наук. ст., матеріали III міжнар. наук.-практ. конф., 7-8 черв. 2017 р. / Харк. нац. екон. ун-т. – Х. : ХНЕУ; ХОГОКЗ, 2017. – С. 67-76.

11. Лихоносова Г. С. Соціальне відторгнення: напрями прояву в Україні / Г. С. Лихоносова // Часопис економічних реформ. – 2012. – № 3. – С. 124-130.

12. Лібанова Е. Україна: на шляху до соціального залучення: Національна Доповідь про людський розвиток 2011 / Е. Лібанова, Ю. Левенець, О. Макарова та ін. – К. : Незалежне видання Програми розвитку ООН в Україні, 2011. – 124 с.

Татьяна Крайнова. Актуальность создания общественных инклюзивных ресурсных центров широкой социальной направленности.

В статье обосновывается актуальность создания общественных инклюзивных ресурсных центров широкой социальной направленности. Определяется основная цель, освещаются первые практические шаги по их созданию, намечаются основные направления и содержание работы.

Ключевые слова: инклюзивное развитие, общество, расширенное инклюзивное пространство, социальный инклюзивный ресурсный центр.

Tatyana Krainova. The urgency of creating an inclusive resource center of broad social orientation.

The urgency of creating the public inclusive resource centers of broad social direction is substantiated in this article. The main goal of them is determined in it. The first practical steps to create them, the content and the main directions of their work are covered in the article.

Keywords: inclusive development, society, extended inclusive space, social inclusive resource center.

Стаття надійшла до редакційної колегії 08.05.2018

Прийнято до друку 09.05.2018

Інформація про автора:

Крайнова Тетяна Іванівна – Голова Правління, громадська організація «Міждисциплінарний інститут розвитку».